

ՍԵՐՁԵՂ ԴՈՎԼԱԹՈՎ

Լեոպոլդ հորեղբայրս

Լեոպոլդ հորեղբորս կյանքը պատված էր տարաշխարհիկ մշուշով: Նրա մեջ ինչ-որ բան կար Մայն Ռիդի ու Կուպերի հերոսներից: Երկար տարիներ նրա ճակատագիրը խռովում էր իմ երևակայությունը: Հիմա արդեն՝ չէ:

Սակայն առաջ չընկնենք:

Իմ հրեա պապը երեք որդի ուներ: (Թող ձեզ չշփոթեցնի ասքապատումի այս խաբուսիկ նոտան): Որդիներին կոչում էին Լեոպոլդ, Միխայիլ և Դոնատ: Կրտսերին՝ Լեոպոլդին, ասես դիտմամբ էին անդրծովյան անուն տվել: Կարծես կանխատեսելով աշխարհաքաղաքացու կենսագրությունը:

Դոնատը անորոշ, բալթալիտվական ծագում ունի: (Ինչը համահունչ է հորս անորոշ կարգավիճակին: Յոթանասուներկու տարեկանում նա վտարանդվեց Ռուսաստանից):

Ջտարյուն ուղղափառ անուն կրող Միխայիլը տուբերկույոգից մահացավ պաշարված Լենինգրադում:

Համաձայնեք. անունը էապես կանխորոշում է մարդու բնավորությունն ու նույնիսկ կենսագրությունը:

Անատոլին համարյա միշտ անպատկառ ու կովարար է:

Բորիսը՝ գիրքյան հակված խոլերիկ:

Գալինան՝ ճղճղան ու բանասարկու:

Ջոյան՝ միայնակ մայր:

Ալեքսեյը՝ թուլական ու բարեհոգի:

Գրիգորի անվան մեջ նյութական բարեկեցության հնչյուններ եմ լսում:

Միխայիլ անվան մեջ վաղաժամ ողբերգական մահվան խուլ կանխանշան կա: (Հիշեք Լոնոնոսովին, Կուցովին, Բուլգակովին...):

Եվ այսպես շարունակ:

Միխայիլը ինքնամփոփ ու անմարդամոտ էր: Բանաստեղծություններ էր գրում: Հեռավոր Արևելքում ֆուտուրիստական խմբակ հիմնեց: Անձամբ Մայակովսկին նրան մի չափավոր բռի նամակ էր ուղարկել:

Հայրս պահել էր ավագ եղբոր գրքերից երկուսը: Մեկի անունը ,Մ-ու-ուե էր: Երկրորդինը մոռացել են: Այնտեղ ինչ-որ բարդ հանրահաշվական բանաձև կար: Բավական անհեթեթ բանաստեղծություններ են: Մի քնարական բանաստեղծություն ավարտվում է այսպես.

Դողում էի ամբողջ մարմնով, ուզում էի

Գլուխս՝ պատին ու փովեմ գետին...

Գրքի պահպանված գրախոսությունից մտքումս մի կոպիտ արտահայտություն է մնացել. ,Հիմարին ասա՝ աղոթիր Աստծուն, գլուխը գետնին տալով կջարդվի... ե:

Միխայիլը անսովոր ներամփոփ մարդ էր: Ազգականները գաղափար անգամ չունեին, թե ինչով է զբաղվում: Մի անգամ, երբ արդեն հասուն մարդիկ էին, Դոնատն ու Միխայիլը հանդիպեցին Բրյանսկի ամառային թատրոնի հետնաբեմում: Պարզվեց՝ եղբայրները մասնակցում են նույն Էստրադային ծրագրին: Դոնատը քառյակներ էր երգում: Միխայիլը հանդես էր գալիս գեղարվեստական ասմունքով:

Ավագ եղբայրները մղվում էին դեպի գրականությունը, արվեստը: Կրտսերը՝ Լեոպոլդը, մանկությունից գնում էր այլ՝ ավելի հուսալի ճանապարհով:

Խարդախ էր մեծանում:

Տասնչորս տարեկանում նավահանգստում ծխախոտ էր վերավաճառում:

Օտարերկրյա նավաստիներից սիգար էր գնում: Ուրին եղբայրների գիշերային ռեստորանի համար: Հետո անցավ գուլպաներին ու դիմահարդարման պարագաներին: Եթե պետք էր լինում, արտասահմանցիներին ուղեկցում էր Կոսոյ փողոցի հասարակաց տուն: Ջուզահեն՝ բռնցքամարտում էր ,Իկարե ակումբում: Իսկ կիրակի օրերը շեփոր էր փչում քաղաքային ակգում:

Տասնութ տարեկանում Լեոպոլդն իրականացրեց առաջին իսկական խարդախությունը: Բանն այսպես եղավ:

Քաղաքի կենտրոնական խանութներից մեկը մտավ մի տրտում, համեստ պատանի: Ճնթված թերթով փաթաթած ջութակը ձեռքին: Պատանին դիմեց խանութպան Տանակիսին.

– Դրսում հեղեղ է: Վախենում են ջութակս թրջվի: Կարո՞ղ եմ առժամանակ

թողնել այստեղ:

– Ինչու՞ ոչ,- անտարբեր պատասխանեց Տանակիսը:

Մեկ ժամ անց խանութ մտավ շքեղ հագուստով մի օտարերկրացի, որը հսկայական, կասկածելիորեն երկար բեղեր ուներ: Երկար գննեց դարակներին շարված գաղութային ծագումով ապրանքները: Հետո ձեռքը պարզեց, բացեց ճմռված թերթն ու ճշաց.

– Չի՛ կարող պատահել: Չե՛մ հավատում: Սա երազ է: Արթնացրեք ինձ: Ի՛նչ հաջողություն. Իսկական Ստրադիվարիուս: Գնո՛ւմ եմ, գնո՛ւմ եմ:

– Չի վաճառվում,- ասաց Տանակիսը:

– Բայց ես պատրաստ եմ վճարել ինչքան կամենաք:

– Շատ եմ ցավում, բայց...

– Տասինգ հագար, առձեռն:

– Շատ եմ ավստում, մայո՛ւ...

– Քսա՛ն,- գոչեց օտարերկրացին:

Տանակիսը թեթևակի վարդագունեց:

– Ես կխոսեմ տիրոջ հետ:

– Դուք շույլ միջնորդավարձ կստանաք: Ախր իսկական Ստրադիվարիուս է: Օ՛ր, մի՛ արթնացրեք, մի՛ արթնացրեք ինձ...

Շուտով հայտնվեց գունատ պատանին:

– Եկել եմ ջութակի ետևից:

– Ծախեք ինձ,- ասաց Տանակիսը:

– Չեմ կարող,- տխուր-տրտում պատասխանեց պատանին,- ավա՛ղ, չեմ կարող:

Պապիկիս նվերն է: Միակ արժեքավոր բանը, որ ունեմ:

– Կանխիկ երկու հագար կտամ:

Պատանին քիչ էր մնում լաց լինել:

– Իրոք շատ նեղն եմ: Այդ փողն իսկը տեղին կլինել: Կգնայի բուժիչ ջրեր, ինչպես խորհուրդ է տալիս դոկտոր Շվարցը: Բայցևայնպես, չեմ կարող... Նվեր է...

– Երե՛ք,- ասաց խանութպանը:

– Ավա՛ղ,- չեմ կարող:

– Հի՛նգ,- գոռաց Տանակիսը:

Նա մտքում լավ էր հաշվում: «Հինգը կտամ այս տղային: Արտասահմանցին կվճարի քսանինգ հագար՝ գումարած միջնորդավարձը: Արդյունքում...»:

– Պապի՛կ, ների՛ր,- հեծկլտաց պատանին:- Ների՛ր ու մի՛ բարկանա:

Հանգամանքներն են ստիպում գնալ այս քայլին:

Տանակիսն արդեն փողն էր հաշվում:

Պատանին համբուրեց ջութակը: Հետո, համարյա հեկեկալով, դուրս եկավ:

Տանակիսը գոհունակությամբ ձեռքերն էր շփում:

Պատանին անկյունադարձին կանգ առավ: Խնամքով հաշվեց փողերը: Հետո գրպանից հանեց հսկայական շեկ բեղերը: Գցեց ջրատարն ու արագ հեռացավ...

Մի քանի ամիս անց Լեոպոլդը փախավ տնից: Օվկիանոսային շոգենավի

նավամբարում հասավ Չինաստան: Ճանապարհին նրան կծեց առնետը:

Չինաստանից մեկնեց Եվրոպա: Չգիտես ինչու՝ հաստատվեց Բելգիայում:

Անգիջում Իսահակ պապը նրա բացիկները չէր կարդում:

– Մալխամովես,- ասում էր պապը,- պերե օդոմ:

Ու կարծես մոռացավ Լեոպոլդի գոյությունը: Տատիկը թաքուն լալիս ու աղոթում էր:

– Էդ Բելգիայում երևի լրիվ անհավատներ են,- կրկնում էր նա:

Անցավ մի քանի տարի: Իշավ ,երկաթե վարագույրը: Լեոպոլդից այլևս լուր չկար:

Հետո հայտնվեց ոմն Մոնյա: Մի շաբաթ մնաց պապ ու տատիս մոտ: Ասաց, որ Լեոպոլդը գնում է առևտրական գծով:

Մոնյան հիանում էր հնգամյակների թափով: Երգում էր. ,Մեր շոգեքարշ, սուրա առաջ...ե: Ընդ որում, ակնհայտորեն անդաստիարակ մարդ էր: Զուգարանից բնակարանով մեկ գոռում էր.

-Պապի՛ր: Պապի՛ր:

Տատիկս դռան արանքից նրան էր տալիս թերթը:

Հետո Մոնյան մեկնեց: Շուտով պապիս գնդակահարեցին որպես բելգիական լրտեսի:

Կրտսեր որդու մասին մոռացան ամբողջ քսան տարով:

Վաթսունմեկ թվին հայրս պատահմամբ մտավ կենտրոնական հեռագրատուն: Խոսքի բռնվեց աշխատակցուհիներից մեկի հետ: Պարզվեց, որ հեռագրատանն ունեն բոլոր եվրոպական մայրաքաղաքների հասցեներն ու հեռախոսահամարները: Բացեց Բրյուսելի հեռախոսագիրքը: Եվ անմիջապես գտավ իր բավական եզակի ազգանունը...

– Կարո՞ղ եմ խոսակցություն պատվիրել:

– Իհարկե,- եղավ պատասխանը:

Երեք րոպեից միացրին Բրյուսել: Ծանոթ ձայնը հստակ ասաց.

– Հելո՛:

– Լեոպոլդ,- գոռաց հայրս:

– Մի րեպո, Դո՛դիկ,- ասաց Լեոպոլդը, – տելեֆիզիոնն անջատեմ...

Եղբայրներն սկսեցին գրել իրար:

Լեոպոլդը գրում էր, որ կին ունի՝ Հելենան, որդին՝ Ռոմանոն և դուստրը՝ Մոնիկը:

Ինչպես և պուդել, որին Իգոր են կոչում: Որ «իր գործն» ունի: Ջբաղվում է

գրամեքենաների ու թղթի վաճառքով: Որ թողթը թանկանում է, ու դա շատ

ձեռնտու է: Որ արժեգրկումը, համենայն դեպս, համարյա սնանկացրել է իրեն:

Լեոպոլդն իր աղքատությունն այսպես էր նկարագրում.

«Տներս նորոգման կարիք ունեն: Ավտոպարկս չորս տարի է՝ չի թարմացվել...»:

Չորս նամակները շատ ավելի լավատես էին.

«...Ես գրող եմ ու ռեժիսոր: Այրում եմ ոչ մեծ, հարմարավետ բնակարանում:

(Նկատի ունեք նրբատախտակով միջնապատված իր փոքրիկ սենյակը): Կինս

մեքենայով մեկնել է Մերձբալթիկա: Իսկապես, հորս կինը արհմիութենական

ավտոբուսով մեկնել էր Ռիգա՝ գուգագուլպա առնելու): Իսկ ինչ վերաբերում է

արժեգրկմանը՝ չգիտեմ էլ՝ ինչ է...»:

Հայրս հուշանվերներով ողողեց Լեոպոլդին: Փայտե գդալների ու թասերի մի

ամբողջ տորմիլ ուղարկեց: Լև Տոլստոյի ինքնաեռի մելքիորե պատճենը: Մի

քանի փոքրիկ քանդակ՝ ուրալյան փայլաքարերից: Շնչենկոյի «Կոբզարի»՝

տապանաքարի չափսի հորելյանական հրատարակությունը: Ինչպես և՝

«Բրոնզե տապանակ» անվանումով ստեղծագործություն:

Լեոպոլդն արձագանքեց գեղեցիկ փաթեթավորված ձյունաճերմակ

թաշկինակով:

Հետո հորս տրիկոտաժե շապիկ ուղարկեց «Էդդի Շապիրո. Անիվներ ու դողեր»

մակագրությամբ:

Հայրս չէր հանձնվում: Ջանգեց քաղկոմի ծանոթ հրահանգչին: Ծանոթությամբ

մի եզակի հուշանվեր հայթայթեց: Այն է՝ ութ կիլոգրամանոց գլուխ շաքար:

Փաթաթված երկնագույն սատինափայլ թղթով: Վեց դյույմ տրամաչափի արկի

պես մի բան: Ու մակագրություն՝ յատերով. «Առաջին գիլդիայի վաճառական

Ելպիդիֆոր Ֆոմինի առևտրական վաճառատուն»:

Ստիպված էր եղել ծանոթ հրահանգչին ոռոգել կոնյակով: Եզակի հուշանվերն

ուղարկվեց Լեոպոլդին:

Երկու ամիս անց՝ ծանրոցի ծանուցագիր: Քաշը՝ տասուկես կիլոգրամ:

Մաքսատուրքը՝ վաթսունութ ռուբլի:

Հայրս անսովոր հուզված էր: Փոստատան ճանապարհին երևակայում էր.

«Մագնիտաֆոն... Մուշտակ... Վիսկի...»:

– Քո կարծիքով՝ մուշտակը ինչքա՞ն կքաշի:

– Երեք կիլոգրամ,- պատասխանեցի:

– Ուրեմն երեք մուշտակ է ուղարկել...

Գլխավոր փոստատան ծառայողը բերեց ծանր արկղը:

– Տաքսի նստենք,- ասաց հայրս:

Վերջապես հասանք տուն: Հայրս, նյարդային ծիծաղով, հանեց դուրը:

Նրբատախտակե կափարիչը ճոճչոցով պոկվեց:

– Ապո՛ւշ,- տնքաց հայրս:

Արկղի մեջ տասը կիլոգրամ դեղնավուն շաքարավազ էր...

Ութ տարի անց ես ու մայրս ստիպված էինք վտարանդվել: Հայտնվեցինք

Ավստրիայում: Հյուրանոցի տերը՝ Ռեյնհարդը, խիստ բարեհաճ էր մեր հանդեպ:

Ամեն առավոտ տաք բուլկիներով ու ջեմով թեյ էին մատուցում: Ամեն առավոտ

հյուրանոցատերը անփոփոխ հարցնում էր.

– Մի բաժակ օղի կխմե՞ս...

Բացի այդ, ռադիոընդունիչ ու էլեկտրական տոստեր տվեց:

Երեկոները երբեմն գրուցում էինք:

Իմացա, որ Ռեյնհարդը Արևելյանից անցել է Արևմտյան հատված: Որ

շինարար-ինժեներ է: Որ հյուրանոցում աշխատելը սրտովը չէ, չնայած փոքր

եկամուտ չի բերում...

– Ամուսնացա՞ծ ես,- հարցրի ես:

– Էրիկան Ջալցբուրգում է ապրում:

– Ասում են՝ ամուսնությունն ապահարգանի սահմանին ամենատևականն է:

– Ես արդեն անցել եմ այդ սահմանը: Բայց, մեկ է, ամուսնացած եմ:

Ջարմացա՞ր:

– Չէ,- ասացի ես:

– Կուսակցության անդամ եղե՞լ ես:

– Չէ:

– Իսկ երիտասարդական միության՞:

– Հա: Իրեն-իրեն ստացվեց:

– Հասկանում եմ: Արևմուտքը դուրըդ գալի՞ս է:

– Բանտից հետո ինձ ամեն ինչ դուր է գալիս:

– Հորս քառասուն թվին բանտարկեցին: Հիտլերին «բրաուն շվայն» էր ասել:

– Կոմունիստ էր:

– Չէ: Կոմի չէր: Նույնիսկ կարմիր չէր: Պարզապես կրթված մարդ էր:

Լատիներեն գիտեր... Դու լատիներեն գիտե՞ս:

– Չէ:

– Ես էլ չգիտեմ: Իմ երեխաներն էլ չեն իմանա: Ափսո՛ւ... Կարծում եմ՝ լատիներենն ու Ռոդ Սթյուարտը անհամատեղելի են:

– Ո՞վ է Ռոդ Սթյուարտը:

– Շիզոֆրենիկ՝ կիթառով: Մի բաժակ օղի կխմե՞ս:

– Կխմեմ:

– Սենդվիչներ բերեմ:

– Կարիք չկա:

– Ճիշտ ես...

Վիեննայից գրեցի Լեոպոլդին: Հորեղբայր զանգեց հյուրանոց: Ասաց, որ կգա ինքնաթիռով, շաբաթվա վերջին: Ավելի ստույգ՝ շաբաթ օրը: Կիջևանի «Կոլիզեոմում»: Խնդրում է շաբաթ օրը չնախաճաշել:

– Քեզ կհյուրասիրեմ մի լավ ռեստորանում,- ասաց նա...

Վաղ առավոտյան նստած էի ,Կոլիզեոմի՛ն սպասասրահում: Այդ հյուրանոցը մերինից շատ ավելի շքեղ տեսք ուներ: Սրահում նրբագեղ շներ էին շրջում: Հանդերձապահը նման էր կինոդերասանի:

Ուղիղ տասնմեկին իջավ հորեղբայրս: Անմիջապես ճանաչեցի: Լեոպոլդն այնքան նման էր հորս՝ բարձրահասակ, վայելչատես, գեղեցիկ, արհեստական ատամներով: Կողքից քայլում էր ջահելատես կինը:

Գիտեի, որ պետք է գրկեմ այդ, ըստ էության, անձանոթ մարդուն: Մենք գրկախառնվեցինք: Համբուրեցի Հելենայի ձեռքը, որով հովանոցն էր բռնել:

– Ինչ խոշո՞ր ես,- գոչեց Լեոպոլդը:- Իսկ մայրի՞կն ուր է:

– Վատառողջ էր:

– Ափսո՛ւ: Ես նրա լուսանկարներն եմ տեսել: Դու շատ նման ես մորըդ:

Ես փաթեթը պարզեցի նրան. Ձկնկիթ էր, փայտե գեղջկատիկնիկներ ու քաթանե սփռոց:

- Շնորհակալ եմ: Իրերը կթողնենք բարապանի մոտ: Ես էլ ձեզ համար նվերներ ունեմ... Իսկ հիմա կգնանք ռեստորան: Ռեստորաններում լինել սիրում եմ:
- Դրա մասին մի տեսակ չեմ մտածել:
- Հաճելի երաժշտությո՞ւն, գեղեցիկ կանա՛յք...
- Գնում էինք դեպի կենտրոն: Լեոպոլդն անդադար խոսում էր: Հելենան լուռ ժպտում էր:
- Տես ինչքան մեքենա կա: Արտասահմանյան մեքենա տեսած կա՞ս:
- Լենինգրադում զբոսաշրջիկներ շատ են լինում:
- Վիեննան փոքր քաղաք է: Ասենք՝ Բրյուսելն էլ: Ամերիկայում մեքենաներն ավելի շատ են: Բա խանութները: Լենինգրադում մեծ խանութներ կա՞ն:
- Խանութները կան...
- Ինչ խոշորն ես: Կանայք երևի քեզ սիրում են:
- Շուտով կերևա:
- Հասկանում եմ: Կինդ Ամերիկայում է: Նրան Հոունում այցելեցինք: Պլաստիկ տոպրակ էր բռնել պայուսակի փոխարեն: Մի լավ պայուսակ նվիրեցի, տասնութ դոլարանոց:
- Մտանք ներս, հանվեցինք, տեղավորվեցինք լուսամուտի տակ:
- Ընդհանուր կարգի մեղմ երաժշտություն լսվեց: Գեղեցիկ կանայք կարծես թե չէին երևում:
- Սրտիդ ուզածը պատվիրիր,- առաջարկեց Լեոպոլդը:- Գուցե սթեյք կամ որսամի՞ս:
- Իմ համար մեկ է: Ձեր հայեցողությամբ:
- Խնդրում եմ, ինձ «դու» ասես: Ախր հորեղբայրդ եմ:
- Քո հայեցողությամբ:
- Որևէ նրբախորտի՞կ: Նրբախորտիկներ սիրում ես:
- Չգիտեմ:
- Ես շատ եմ սիրում: Բայց լյարդս լավ չի: Քեզ համար ձկան պաշտետ ու մի քիչ ծնեբեկ կպատվիրեմ:
- Հրաշալի է:
- Ի՞նչ կխմես:
- Գուցե օղի՞:
- Դեռ շատ շուտ է: Կարծում եմ՝ սպիտակ գինի կամ թեյ:
- Թեյ,- ասացի ես:

– Եվ պիտակով պաղպաղակ:

– Հրաշալի է:

– Ի՞նչ կխմես,- կնոջը դիմեց Լեոպոլդը:

– Օղի,- ասաց շելենան:

– Ի՞նչ,- զարմացավ Լեոպոլդը:

– Օղի՛, օղի՛, օղի՛,- կրկնեց կինը:

Մոտեցավ մատուցողը. սևահեր, թիկնեղ, հավանաբար հարավսլավացի կամ հունգարացի:

– Զարմիկս է, Ռուսաստանից,- ինձ ներկայացրեց Լեոպոլդը:

– Մի բույն,- ասաց մատուցողը:

Ու անհետացավ: Երաժշտությունն անսպասելի դադարեց: Թեթև ֆշշոց լսվեց:

Հետո՝ «Մերձնոսկովյան երեկոների» ձանձրացրած հնչյունները:

Հայտնվեց մատուցողը: Դեմքը շողում ու փայլում էր:

– Շնորհակալ եմ,- ասացի ես:

– Լավ թեյովճար կստանա,- ականջիս շնչաց Լեոպոլդը:

Մատուցողն ընդունեց պատվերը:

– Հա՛, քիչ մնաց մոռանայի,- գոչեց Լեոպոլդը,- ասա՛ ինչպես են մահացել ծնողներս:

– Պապին պատերազմից առաջ բանտարկեցին: Ռայա տատը վաթսունվեց թվին մահացավ: Նրան մի քիչ հիշում եմ:

– Բանտարկեցի՞ն: Ինչի՞ համար: Ի՞նչ է, կոմունիստների դե՞մ էր:

– Չեմ կարծում:

– Ուրեմն՝ ինչի՞ համար:

– Հենց էնպես:

– Աստվա՛ծ իմ, ինչ վայրենի երկիր է,- տնքաց Լեոպոլդը:- Բացատրի՛ հասկանամ:

– Վախենում եմ՝ չկարողանամ: Դրա մասին տասնյակ գրքեր են գրվել:

Լեոպոլդը թաշկինակով սրբեց աչքերը:

– Ես չեմ կարող գիրք կարդալ: Չափազանց շատ եմ աշխատում: Նա բանտու՞մ է մահացել:

Չէի ուզում ասել, որ պապին գնդակահարել են: Մոնյայի մասին էլ չհիշեցրի:

Ի՞նչ իմաստ ուներ...

– Ի՞նչ վայրենի երկիր է: Ես եղել եմ Ամերիկայում, Իսրայելում, շրջել եմ ողջ

Եվրոպան... Իսկ Ռուսաստան չեմ գնա: Ինչ կա այնտեղ՝ շախմատ, բալետ ու «սև ազդա՞վ»... Շախմատ սիրո՞ւմ ես:

– Ոչ այնքան:

– Իսկ բալե՞տ:

– Էնքան էլ գլուխ չեմ հանում:

– Ինչ-որ անհեթեթություն՝ ուրվականներով,- ասաց հորեղբայրս:

Հետո հարցրեց.

– Հայրդ ուզում է գալ այստե՞ղ:

– Հուսով եմ:

– Իսկ ինչո՞վ է զբաղվելու:

– Ծերանալու է: Ամերիկայում նրան փոքրիկ թոշակ կտան:

– Այդ փողով ուզածիդ պես ապրելը դժվար կլինի:

– Կդիմանանք:

– Քո հայրը ռոմանտիկ է: Երեխա ժամանակ շատ էր կարդում: Իսկ ես՝ հակառակը՝ լրիվ առողջ մեծացա... Լավ է, որ մորդդ ես նման: Ես տեսել եմ նրա լուսանկարները: Շատ նման եք...

– Մեզ հաճախ նույնիսկ շփոթում են,- ասացի ես:

Մատուցողը բերեց պաղպաղակը: Հորեղբայրս շնջաց.

– Եթե փողի կարիք ունենաս, ասա:

– Մեզ հերիքում է:

– Համենայն դեպս, եթե փող պետք լինի, լուր տուր:

– Լավ:

– Իսկ հիմա արի քաղաքը նայենք: Ես տաքսի կվարձեմ...

Հորեղբորս մեջ ինձ ամենից շատ դուր էր գալիս, որ սրընթաց էր տեղաշարժվում:

Ու որտեղ էլ հայտնվեինք, անպայման կրկնում էր.

– Շուտով կճաշենք:

Ճաշեցինք քաղաքի կենտրոնում, բաց պատշգամբում: Նվագում էր

հունգարական կվարտետը: Հորեղբայրս նրբագեղ ու գեղեցիկ պարեց կնոջ հետ:

Հետո նկատեցինք, որ Հելենան հոգնել է:

– Գնանք հոթել,- ասաց հորեղբայրս:- Նվերներ եմ պատրաստել քեզ համար:

Հյուրանոցում, երբ մենակ մնացինք, Հելենան շնջաց.

– Մի՛ բարկանա: Նա չնայած պարզունակ, բայց բարի մարդ է:

Ահավոր շփոթվեցի: Չգիտեի էլ, որ խոսում է ռուսերեն: Ուզում էի զրուցել նրա

հետ: Բայց արդեն ուշ էր:

Տուն վերադարձա ժամը յոթին մոտ: Ձեռքիս ծրարում մեղմ կլկլում էր մայրիկիս նվեր օղեկոլոնը: Փողկապն ու ճարմանդները դրել էի գրպանս:

Նախասրահը դատարկ էր: Ռեյնհարդը հաշվիչն էր մատնահարում:

– Լինդլեումն ուզում եմ փոխեմ,- ասաց նա:

– Վատ միտք չի:

– Արի խմենք:

– Հաճույքով:

– Բաժակները չեխական հայրենակցականի տղաները տարան: Թղթե բաժակով կխմե՞ս:

– Պատահել է՝ ակնոցի պատյանով էլ եմ խմել:

Ռեյնհարդը հարգալից վեր քաշեց հոնքերը:

Մի-մի բաժակ բրենդի խմեցինք:

– Կարելի է հենց էստեղ էլ քնել,- ասաց նա,- մենակ թե բազմոցները նեղ են:

– Պատահել է՝ գինեկոլոգիական բազկաթոռին եմ քնել:

Ռեյնհարդն առավել հարգանքով նայեց ինձ:

Նորից խմեցինք:

– Լինդլեումը չեմ փոխի,- ասաց նա:- Միտքս փոխեցի, որովհետև աշխարհը դատապարտված է:

– Ճիշտ է,- ասացի ես:

– Յոթ հրեշտակները, որ յոթ փող ունեն, արդեն պատրաստվել են:

Դուրը թակեցին:

– Չբացես,- ասաց Ռեյնհարդը,- դեղնականաչ ձին է... Ու հեծյալը, որի անունն է Մահ...

Նորից խմեցինք:

– Ժամանակն է, ասում եմ,- մայրիկս կանհանգստանա:

– Ողջ եղիր,- դժվարությամբ արտաբերեց Ռեյնհարդը,- չա՛ն: Եվ կեցցե քունը:

Քանգի քունը անգործունեություն է: Իսկ անգործունեությունը միակ բարոյական վիճակն է: Ցանկացած կենսագործունեություն նեխում է... Չա՛ն...

– Մնաս բարով,- ասացի ես,- կյանքն անհեթեթ է: Կյանքն անհեթեթ է արդեն նրանով, որ գերմանացին ինձ ավելի հարազատ է, քան հարազատ հորեղբայրս...

Ռեյնհարդն ու ես հետո տեսնվում էինք ամեն օր: Անկեղծ ասած՝ չգիտեմ էլ՝

ինչպես հայտնվեց այս պատմվածքում: Խոսքը լրիվ ուրիշ մարդու մասին էր: Իմ հորեղբայր Լեոյի...

Հա՛, լինելումը նա, համենայն դեպս, փոխեց...

Լեոպոլդին այլևս չտեսա: Որոշ ժամանակ գրում էինք իրար: Հետո մենք մեկնեցինք Նահանգներ: Նամակագրությունը դադարեց:

Երևի պետք է բացիկ ուղարկել Ծննդյան տոներին...

ԻՄ ԱՎԱԳ ԵՂԲԱՅՐԸ

Կյանքը մորաքրոջս տղային քրեական դարձրեց: Կարծում եմ՝ բախտը բերել է: Հակառակ դեպքում հաստատ կուսակցական խոշոր պաշտոնյա էր դառնալու: Դրա համար բազում ամենատարբեր նախադրյալներ կային: Բայց առաջ չընկնենք...

Մորաքույրս գրական աշխարհում հայտնի խմբագիր էր: Ամուսինը՝ Արոնը, գինվորական հոսպիտալ էր ղեկավարում: Ջուզահեռ՝ դասախոսություններ էր կարդում ու դրոշմանիշեր հավաքում: Համերաշխ, լավ ընտանիք էր...

Ավագ եղբայրս ծնվել էր բավական առեղծվածային հանգամանքներում: Մինչև ամուսնությունը մորաքույրս սիրավեպ էր ունեցել: Սիրել էր Սերգեյ Միրոնովիչ Կիրովի տեղակալին: Ալեքսանդր Ուզարովին: Տարեց լենինգրադցիները հիշում են այդ նշանավոր մարզկոմական գործչին:

Նա ընտանիք ուներ: Իսկ մորաքրոջս սիրում էր հընթացս:

Եվ մորաքույրս հղիացավ:

Վերջապես եկավ ծննդաբերելու ժամանակը: Նրան տարան հիվանդանոց:

Մայրս գնաց Սմոլնի: Հասավ ընդունելության: Կիրովի տեղակալին հիշեցրեց քրոջ ու նրա խնդիրների մասին:

Մոայլված Ուզարովը մի քանի հանձնարարական տվեց: մարզկոմական ծառայամիտները ծարվեշարան ծաղիկներ ու մրգեր հասցրին ծննդատուն: Իսկ մորաքրոջս կացարանում թղթախաղի մի նրբակերտ դրվագագարդ սեղանիկ հայտնվեց: Ըստ երևույթին՝ դասակարգայնորեն օտար տարրերից բռնագրավված:

Մորաքույրս տղա ունեցավ՝ առողջ, համակրելի Բորյան: Մայրս որոշեց նորից գնալ մազկոմ: Բայց ընդունելություն գտնել չհաջողվեց: Ոչ թե նրա համար, որ Ուզարովը քիթը ցցել էր: Ավելի շուտ՝ հակառակը: Այդ ընթացքում երջանիկ

հայրիկին ձերբակալելէին որպէս ժողովրդի թշնամի:

Երեսունութ թիվն էր... Մորաքույրս մենակ մնաց նորածնի հետ:

Լավ է, որ Ուգարովը նրա ամուսինը չէր: Հակառակ դեպքում մորաքրոջս կաքսորեին: Իսկ այսպէս՝ աքսորեցին նրա կնոջն ու երեխաներին: Ինչը, իհրկէ, նույնպէս հաճելի չէ:

Մորաքույրս, ըստ երևոյթին, գիտեր, թէ ինչի է գնում: Գեղեցիկ, եռանդուն, անկախ կին էր: Ու եթէ որեւէ բանից վախենում էլ էր, ապա միայն կուսակցական քննադատությունից...

Բացի այդ, հայտնվեց Արոնը: Ըստ երևոյթին սիրում էր մորաքրոջս: Առաջարկեց իր ձեռքն ու սիրտը:

Արոնը գլխարկագործական արհեստանոցի տիրոջ որդի էր: Բայց և տիպիկ հրեայի տեսք չունէր՝ կարճատես, թուլակազմ ու մտախոհ: Բարձրահասակ, ուժեղ, առնական մարդ էր: Նախկին հեղափոխական ուսանող, կամիրբանակային ու նւէպման: Հետագայում՝ վարչական աշխատող: Եվ, վերջապէս, ծերության օրերին՝ ռեիզիոնիստ ու այլախոհ...

Արոնը պաշտում էր մորաքրոջս: Երեխան նրան հայրիկ էր ասում...

Սկսվեց պատերազմը: Մենք հայտնվեցինք Նովոսիբիրսկում: Բորյան երեք տարեկան էր: Գնում էր մանկապարտեզ: Ես կրծքի երեխա էի:

Բորյան ինձ գտած շաքարի կտորներ էր բերում: Բերանում, լեզվի տակ պահած: Իսկ տանը հանում ու դնում էր ավստեի մեջ:

Ես քնահաճություն էի անում, չէի ուզում ուտել: Բորյան մեր ծնողներին տագնապով ասում էր.

– Ախր շաքարը հալվո՛ւմ է...

Հետո պատերազմը վերջացավ: Ու մենք այլևս չէինք քաղցում:

Եղբայրս մեծացել, արևմտանվորոպական տիպի գեղեցիկ տղա էր դարձել:

Բացգույն աչքեր ուներ ու թուխ գանգուր մազեր: Հիշեցնում էր առաջադեմ իտալական կինոյի պատանի հերոսներին: Այդ կրծիքին էին մեր բոլոր ազգականները...

Օրինակելի սովետական տղա էր: Պիոներ, գերազանցիկ, ֆուտբոլիստ, մետաղի ջարդոն հավաքող: Օրագիր էր պահում, որտեղ գրի էր առնում իմաստուն ասույթներ: Իրենց բակում կեչի տնկեց: Թատերական խմբակում նրան երիտգվարդիականների դերեր էին տալիս...

Ես ավելի փոքր, բայց ավելի վատն էի: Ու միշտ նրան ի ցույց էին դնում:

Նա ճշմարտախոս էր, ամաչկոտ ու կարդացած: Ինձ ասում էին՝ Բորյան լավ է սովորում, օգնում է ծնողներին, սպորտով է զբաղվում... Բորյան շրջանային օլիմպիադայի հաղթող դարձավ... Բորյան բուժեց վիրավոր թռչնակին... Բորյան դետեկտորային ընդունիչ է հավաքել: (Մինչ օրս չգիտեմ ինչ է...):

Ու հանկարծ աներևակայելի բան կատարվեց... Աննկարագրելի՝ բան...

Տառացիորեն բառ չեմ գտնում...

Մի խոսքով, եղբայրս միգել էր դպրոցի տնօրենի վրա:

Դասերից հետո էր: Բորյան Ֆիզկուլտուրնիկի օրվան վիրված պատի թերթն էր պատրաստում: Շուրջը խմբվել էին համադասարանցիները:

Մեկը պատուհանից դուրս նայելով՝ ասաց.

– Ծախտ՝ դր...

(Դպրոցի տնօրեն Չեքոտարյովին էին Ծախտո ասում):

Հետո, եղբայրս բարձրացավ պատուհանի գոգին: Աղջիկներին խնդրեց շրջվել:

Վարպետորեն հշվարկեց հետգիծը: Ու Չեքոտարյովին ողողեց ոտից գլուխ...

Աներևակայելի ու վայրի բան էր: Դրան անհնար էր հավատալ: Մի ամիս անց ներկաներից ոմանք կասկածում էին՝ այդ ամենը իսկապե՞ս եղել է: Այնքան հրեշավոր էր տեսարանը:

Տնօրեն Չեքոտարյովի արձագանքը նույնպես անսպասելի էր: Բացարձակ կորցրեց դեմքը: Ու հանկարծ վրա տվեց ճամբարական կիսագողական արագախոսությամբ.

– Քու նմաններին ես գոնում բուշլատով էի խոփկ տալի... Հիմա կե՛ղտ եմ կերցնելու... Շո՛ւն եմ շինելու...

Տնօրեն Չեքոտարյովի մեջ արթնացել էր նախկին ճամբարային կարգագրիչը: Ո՛ւմ մտքով կանցներ... Նրբաթաղիքն լայնեգր գլխարկ, չինական վերարկու, տոռուզ պորտֆել...

Եղբայրս այդ արարքը գործեց դպրոցն ավարտելուց մի շաբաթ առաջ:

Այդպիսով իրեն գրկելով ոսկե մեդալից: Ծնողները տնօրենին դժվարությամբ համոզեցին, որ Բորյային հասունության վկայական տա...

Ես այդ ժամանակ հարցրի եղբորս.

– Ինչի՞ արեցիր:

Եղբայրս պատասխանեց.

– արել եմ էն, ինչ թքուն երագում է ամեն մի դպրոցական: Ծախտոյին որ տեսա, հասկացա՝ հիմա կամ երբեք... Կանեմ էդ բանը... Կամ ինձ երբեք չեմ հարգի...

Արդեն այն ժամանակ բավական թունավոր դեռահաս էի: Եղբրս ասացի.

– Հարյուր տարի անց մեր դպրոցի ճակատին հուշատախտկ կկախեն. «Այստեղ սովորել է Բորիս Դովլաթովը... դրանից բխող բոլոր անկանխատեսելի հետևանքներով...»:

Եղբորս վայրի արարքը մի քանի ամիս քննարկվում էր: Հետո Բորիսն ընդունվեց թատերական ինստիտուտ: Որոշել էր արվեստաբան դառնալ: Նրա հանցանքը սկսեց մոռացվել: մանավանդ, որ հրաշալի էր սովորում: Կոմերիտական կազմակերպության քարտուղար էր: Ինչպես և՛ դոնոր, պատի թերթի խմբագիր ու դարպասապահ...

Հասունանալով՝ ավելի էր գեղեցկացել: Նման էր իտալացի կինոդերասանի:

Աղջիկները նրան հետապնդում էին անթաքույց ոգևորությամբ:

Միևնույն ժամանակ՝ ողջախոհ ու ամոթխած պատանի էր: Ջգվւմ էր կանացի սեքսեթանքից: Հիշում եմ նրա օրագրի գրառումը. «Գրքում և կնոջ մեջ գլխավորը ոչ թե ձևն է, այլ՝ բովանդակությունը...»:

Նույնիսկ հիմա, անհամար հիասթափություններից հետո, այդ կանխադրույթը ձանձրալի է թվում: Եվ ինձ առաջվա պես դուր են գալիս միայն գեղեցիկ կանայք: Ավելին՝ սնահավատ եմ: Ինձ թվում է, օրինակ, որ բոլոր հաստիկ կանայք ստախոս են: Հատկապես երբ չաղությունն ուղեկցվում է փոքրիկ կրծքերով... Ասենք, խոսքը իմ մասին չի...

Եղբայրս ավարտեց թատերական ինստիտուտը: Գերազանցության դիպլոմ ստացավ: Նրան հետևում էր անբասիր կոմերիտական դույեն: Խոսքն յուրացնող էր ու շինջոկատների հրամանատար: Դրուժինայի ակտիվիստ ու միլիցիայի օգնական: Մարդկանց գիտակցության մեջ կապիտալիզմի մնացուկների ու քաղքենիական տրամադրությունների ահուսարսափ:

Նրա աչքերն ամենաազնիվն էին միկրոշրջանում:

Դարձավ գրական բաժնի վարիչ: Աշխատանքի անցավ Լենինյան կոմսոմոլի անվան թատրոնում: Դա համարյա աներևակայելի էր: Զահելտղա, բոլորովին վերջերս՝ ուսանող, ու հանկարծ՝ այդպիսի պաշտոն...

Գրական բաժնի վարիչի պաշտոնում պիանջկոտ էր ու գործունյա: Պայքարում էր հանուն առաջադիմական մշակույթի: Ընդ որում, նրբանկատ, զուսպ ու զգուշորեն: Հմտորեն անց էր կացնում Վամպիրովի, Բորշագովսկու, Մոռժեկի գործերը...

Նրանից վախենում էին վաստակաշատ սովետական դրամատուրգները:

Նրանով հիացած էր խոովարար թատերական երիտասարդությունը:
 Նրան ուղարկում էին պատասխանատու գործուղումների: Մի քանի
 խորհրդակցության մասնակցեց Կրեմլում: Նրբանկատ առաջարկեցին
 կուսկցության անդամ դառնալ: Տատանվում էր: Նրան թվում ր՝ արժանի չք...
 Ու հանկարծ եղբայրս նորից աչքի ընկավ: Չգիտեմ էլ ոնց ավելի լավ
 արտահայտվեմ... Կարճ ասած, Բորյան տասներկու կողոպուտ կատարեց:
 Ինստիտուտում մի ընկեր ուներ՝ Ցապին ազգանունով: Եվ ահա Ցապինի հետ
 տասներկու արտասահմանյան տուրիստական ավտոբուս թալանեցին: Տարան
 ճամպրուկներ, ռադիոընդունիչներ, մագնիտաֆոններ, հովանոցներ, թիկնոցներ ու
 լայնեզր գլխարկներ: Նաև՝ պահեստի անիվ:
 Մեկ օր անց նրանց ձերբակալեցին: Մենք ցնցված էինք: Մորաքույրս վազեց
 ընկերոջ՝ Յուրի Գերմանի մոտ: Սա զանգեց միլիցիայի գեներալ ընկերներին:
 Դատարանում եղբորս պաշտպանում էր քաղաքի լավագույն փաստաբանը՝
 Կիսելյովը:

Դատավարության ընթացքում ի հայտ եկան որոշ մանրամասներ ու
 հանգամանքներ: Պարզվեց, որ կողոպուտի գոհերը զարգացող երկրների
 ներկայացուցիչներ են: Ինչպես և՛ առաջադիմական սոցիալիստական
 կազմակերպությունների անդամներ:

Կիսելյովը որոշեց օգտվել դրանից: Եղբորս հարց տվեց.

– Մեղադրյա՛լ Դովլաթով, գիտեի՞ք, որ այդ մարդիկ զարգացող երկրների
 քաղաքացիներ են: Ինչպես և՛ առաջադիմական սոցիալիստական
 կազմակերպությունների անդամներ:

– Ցավոք՝ ոչ,- խելամտորեն պատասխանեց Բորիսը:

– Իսկ եթե իմանայիք... ոտնձգության կդիմեի՞ք նրանց անձնական
 սեփականության հանդեպ:

Եղբորս դեմքը ծայրահեղ վիրավորվածություն էր արտահայտում: Փաստաբանի
 հարցը նրան միանգամայն անպատշաճ էր թվացել: Սրտմտությամբ վեր քաշեց
 հոնքերը: Ինչը նշանակում էր. «Ու դեռ հարցնո՞ւմ եք... Ինչպե՛ս կարող էիք
 մտածել...»:

Կիսելյովը նկատելի աշխուժացավ:

– Այդպե՛ս,- ասաց նա:- Եվ վերջապես վերջին հարցը: Չե՞ք մտածել, արդյոք, որ
 այդ պարոնները ներկայացնում են հասարակության հետադիմական շերտերը...
 Այդ պահին դատավորն ընդհատեց.

– Ընկե՛ր Կիսելյով, ամբաստանյալից համաշխարհային հեղափոխության մարտիկ մի՛ սարքեք...

Բայց եղբայրս հասցրեց գլխով անել: Իբր՝ եղել է այդպիսի ենթադրություն...

Դատավորը ձայնը բարձրացրեց.

– Եկեք չշեղվենք քննության տնօրինած փաստերից...

Եղբորս երեք տարի տվեցին:

Դատարանում իրեն պինդ ու հասարակ էր պահում: Ժպտում ու ջղայնացնում էր դատավորներին:

Երբ հրապարակեցին դատավճիռը, եղբայրս աչքն էլ չթարթեց: Պահակախումբը նրան հանեց դահլիճից:

Հետո վճռաբեկ բողոքն էր... Ինչ-որ վազվզոց, բանակցություններ ու հեռախոսազանգեր: Եվ ամբողջն ապարդյուն:

Եղբայրս հայտնվեց Տյումենում: Ուժեղացված ռեժիմի ճամբարում: Գրում էինք իրար: Նրա բոլոր նամակներն այսպես էին սկսվում. «Ամեն ինչ կարգին է...»:

Ու հետևում էին բազմաթիվ, բայց գուսպ ու ողջամիտ խնդրանքները. «Երկու գույգ բրդե գուլպա... Անգլերենի ինքնուսույց... Ոտաշոր... Ընդհանուր տետրեր...

Գերմաներենի ինքնուսույց... Մխտոր... Լիմոն... Ինքնահոս գրիչներ...

Ֆրանսերենի նքնուսույց... Ինչպես և՛ կիթառ նվագելու ինքնուսույց...»:

Ճամբարից միանգամայն լավատեսական տեղեկություններ էին ստացվում:

Ավագ դաստիարակ Բուկինը մորաքրոջս գրում էր.

«Բորիս Դովլաթովն անշեղորեն հետևում է ճամբարային ռեժիմի բոլոր կանոններին... Հարգանք է վայելում կալանավորների շրջանում... Մշտապես գերակատարում է աշխատանքային հանձնարարությունները... Ակտիվորեն մասնակցում է գեղարվեստական ինքնագործունեության աշխատանքներին...»:

Եղբայրս գրում էր, որ իրեն օրապահ են նշանակել: Հետո՝ բրիգադիր:

Այնուհետև՝ բրիգադիրների խորհրդի նախագահ: Եվ վերջապես՝ բաղնիքի վարիչ:

Գլխապտույտ կարիերա էր: Ինչը ճամբարում չափազանց դժվար է:

Ազատության մեջ նույնպիսի ջանքերը հասցնում են բյուրոկրատական ղեկավարության սինեկուրներին: Բաշխիչ կետերին, ամառանոցներին ու արտասահմանյան գործուղումներին...

Եղբայրս սրընթաց վերադաստիարակման էր գնում: Նա ճամբարային փարոս էր: Նրան նախանձում էին, նրանով հիանում էին:

Մեկ տարի անց տեղափոխեցին քիմիայի: Այսինքն՝ ազատ բնակության: Տեղի քիմիական կոմբինատում աշխատելու պարտադիր պայմանով:

Այնտեղ ամուսնացավ: Նրա մոտ եկավ անձնագրի համակոորսեցի Լիզան:

Դեկաբրիստների կանանց պես: Նրանք ամուսիններ դարձան...

Իսկ ինձ այդ ընթացքում հասցրին վոնդել համալսարանից: Հետո բանակ տարան: Ու ես հայտնվեցի պահնորդությունում: Վերածվեցի ճամբարային վերակացուի:

Այնպես որ, ես պահնորդ էի, իսկ Բորյան՝ կալանավոր:

Պատահեց, որ նույնիսկ եղբորս հսկեցի: Ճիշտ է՝ ոչ երկար: Դրա մասին պատմել չեմ ուզում: Հակառակ դեպքում մի տեսակ շատ գրքային կլինի: Ինչպես Շոլոխովի «Դոնի պատմվածքներում»:

Բավական է արդեն, որ ես պահնորդ էի: Իսկ եղբայրս՝ կալանավոր...

Համարյա միասին վերադարձանք: Եղբորս ազատեցին, ես գորացրվեցի:

Մեր հարազատները վիթխարի խնջույք կազմակերպեցին «Մետրոպոլում»:

Պատվում էին գերազանցապես եղբորս: Բայց ինձ էլ բարի խոսքով հիշեցին:

Ռոման քեռին այսպես արտահայտվեց.

– Մարդիկ կան, որսողունների պես են: Ճահիճներում են ապրում... Մարդիկ էլ կան, որ հշեցնում են լեռնային արծիվներին: Արևից վեր են սավառնում, թևերը լայն բացած... Խմենք, ուրեմն, Բորյայի՝ մեր լեռնային արծվի կենացը...

Մաղթենք, որ ամպերը հետևում մնան:

– Բռավո,- գոչեցին ազգականները:- Կեցցես, արծի՛վ, ջիզի՛թ...

Քեռուս խոսքերում Գորկու «Մրրկահավի երգի» մոտիվները որսացի...

Հետո Ռոմանը, ավելի ցածր ձայնով, ավելացրեց.

– Մերյոժայի համար էլ խմենք, մեր արծվաճտի: Ճիշտ է, ջահել է դեռ: Թևերը չեն պնդացել: Բայց նրան էլ արձակ հեռաստաններ են սպասում...

– Աստված չանի,- լսելի ասաց մայրիկս:

Քեռին հանդիմանությամբ նայեց նրա կողմը...

Մորաքույրս նորից գանգում էր տարբեր մարդկանց: Ու եղբորս ընդունեցին «Լենֆիլմ»: Կարծեմ լուսավորողի գործ տվին:

Իսկ ես ընդունվեցի բազմատիրաժ թերթ: Հետո էլ սկսեցի պատմվածքներ գրել...

Եղբորս կարիերան զարգանում էր արագացումով: Շուտով լաբորանտ դարձավ:

Հետո՝ կարգավար: Հետո՝ ավագ կարգավար: Եվ վերջապես՝ կինոնկարի

տնօրենի տեղակալ: Այսինքն՝ նյութական պատասխանատու անձ:

Իգուր չէր, որ ճամբարում անշեղորեն վերադաստիարակման էր գնում: Հիմա արդեն, ըստ երևույթին, չէր կարողանում կանգ առնել...

Մի ամսից լուսանկարը կախված էր պատվո տախտակին: Նրան սիրեցին ռեժիսորները, դերասանները և անձամբ «Լենֆիլմի» տնօրեն Ջվոնարյովը: Ավելին, հավաքարարներն էին սիրում...

Ոչ հեռու ապագայում նրան ինքնություն կհնոնկար էին խոստանում:

«Լենֆիլմի» տասնվեց հին կոմունիստները պատրաստ էին երաշխավորել կուսակցության մեջ ընդունվելու համար: Բայց եղբայրս տատանվում էր:

Նա հիշեցնում էր «Աննա Կարենինայի» Լևինին: Ամուսնության նախօրեին Լևինի հոգին խռովում էր ջահել տարիներին կորսված անմեղությունը: Եղբորս էլ համանման խնդիր էր տանջում: Այն է. կարելի՞ է կոմունիստ լինել քրեական անցյալով:

Հին կոմունիստները վստահեցնում էին, որ կարելի է...

Եղբայրս կտրուկ ընդգծվում էր իմ վիատ ֆոնին: Չվարթ էր, շարժուն ու սակավախոս: Նրան ուղարկում էին պատասխանատու գործուղումների: Բոլորը փայլուն վարչական կարիերա էին կանխատեսում: Անհնար էր հավատալ, որ բանտ է նստել: Շատերը, ոչ այնքան մոտ ծանոթներից, որ բանտ նստել են ես...

Ու նորից ինչ-որ բան կատարվեց: Չնայած՝ ոչ միանգամից. աստիճանաբար...

Ինչ-որ տարօրինակ խզումներ սկսվեցին: Կարծես «Ապասիոնատի» հանդիսավոր հնչումը կտրտվեր ականջ ծակող ծղրտոցներով:

Եղբայրս առաջվա պես կարիերա էր անում: Ելույթներ էր ունենում ժողովներում: Գնում էր գործուղումների: Բայց զուգահեռ սկսեց խմել: Ու սիրահետել կանանց: Ընդ որում, անսպասելի ոգևորությամբ:

Նրան սկսեցին տեսնել կասկածելի լրնկերախմբերում: Նրան շրջապատում էին հարբեցողներ, ֆարցովչիկներ, Խալխին գոլի ինչ-որ կասկածելի վետերաններ: Խումարաթող լինելով՝ վագում էր ժողովի: Ժողովու մ հաջողությամբ հանդես գալով՝ շտապում էր ընկերների մոտ:

Սկզբում այդ երթուղիները չէին հատվում: Եղբայրս կարիերա էր անում ու զուգահեռ կործանում էր իրեն:

Պատահում էր՝ երեք օրով տուն չէր գալիս: Գլուխն առնում կորչում էր ինչ-որ անառակ կանանց հետ:

Դրանց մեջ գերակշռողը բավական տգեղներն էին: Մեկի անունը, հիշում եմ, Գրետա էր: Չոր ուներ:

Եղբորս ասացի.

– կարող էիր ավելի լավին գտնել:

– Հետամնա՛ց,- բարկացավ եղբայրս,- իսկ գիտե՞ս, որ գործի տեղը սպիրտ է ստանում: Ընդ որում, անսահմանափակ...

Ակնհայտորեն դեռ ռաշնորդվում էր պատանեկան ուսմունքով. «Գրքում և կնոջ մեջ գլխավորը ոչ թե ձևն է, այլ բովանդակությունը»:

Հետո Բորիսը «Նարվա» ռեստորանում ծեծեց մատուցողին: պահանջել էր, որ մատուցողը «Սուլիկո» երգի...

Սկսեց միլիցիա ընկնել: Միշտ օգնության էր հաասնում «Լենֆիլմի»

կուսակցական բյուրոն: Բայց ամեն անգամ՝ ավելի ու ավելի պակաս հաճույքով:

Մենք սպասում էինք, թե այդ ամենը ինչով է վերջանալու:

Ամռանը նա մեկնեց Չիտա՝ «Դատրիայի» նկարահանումներին: Ու հանկարծ տեղեկացանք, որ եղբայրս պետական մեքենայով մարդ է գցել տակը: Այն էլ՝ սովետական բանակի սպայի: Մահացո՛ւ:

Ենթադրությունների ու գուշակությունների սարսափելի օրեր էին:

Ամենահակասական լուրեր էին գալիս: Ասում էին, որ սպան էլ է խմած եղել:

Չնայած դա նշանակություն չուներ, քանի որ մեռած էր...

Այդ ամենը թաքցնում էինք մորաքրոջիցս: Քեռիս մոտ չորս հարյուր ռուբլի հավաքեց: Ես պիտի թոչեի Չիտա՝ իմանալու մանրամասներն ու ինչ-ինչ խելամիտ գործողություններ ձեռնարկելու: Պայմանավորվելու հանձնուքի մասին, փաստաբան վարձելու...

– Ու եթե հնարավոր է՝ քննիչին կաշառելու,- հիշեցրեց քեռի Ռոմանը...

Սկսեցի պատրաստվել:

Ուշ գիշերով հնչեց հեռախոսի զանգը: Վերցրի լսափողը: Լռությունից դուրս լողաց եղբորս հանդարտ ձայնը...

– Քնա՞ծ էիր:

– Բո՛րյա,- գոռացի:- Ո՞ղջ ես: Քեզ չե՞ն գնդակահարել: Խնա՞ծ էիր...

– Ողջ եմ,- պատասխանեց եղբայրս,- ինձ չեն գնդակահարել... Ու հիշիր՛է դժբախտ պատահար էր: Մեքենան վարելիս խմած չեմ եղել: Ամենաշատը չորս տարի կտան: Սիգարետները ստացա՞ր:

– Ի՞նչ սիգարետ:

– Ճապոնական: Գիտե՞ս, Չիտան սեպարատ պայմանագիր ունի Ճապոնիայի հետ: Ու էստեղ հրաշալի սիգարետներ են ծախում՝ «Հի լայթ»: Մի բլոկ ուղարկել

են՝ ծնունդիդ: Չե՞ս ստացել:

– Չէ: Էդ կարևոր չի:

– Ո՞նց կարևոր չի: Արտակարգ սիգարետներ են, ամերիկյան արտոնագրով:
Բայց ես ընդհատեցի.

– Կալանքի տա՞կ ես:

– Չէ,- ասաց նա,- ինչի՞ համար: Հյուրանոցում եմ մնում: Քննիչը գալիս է ինձ
մոտ: Անունը Լարիսա է: Էսպես լիքոտ... Ի դեպ, բարևում է քեզ...

Հեռախոսափողի մեջ կողմնակի կանացի ձայն լսվեց.

– Կու-կո՛ւ, ճուտի՛կ:

Հետո՝ նորից եղբայրս.

– Հեջ պետք չի, որ թոնես Չիտա: Դատը, կարծում եմ, Լենինգրադում կլինի...
Մայրիկը գիտի՞:

– Չէ,- ասացի ես:

– Լավ է...

– Բո՛րյա,- գոռացի,- ի՞նչ ուղարկեմ: Դու երևի ահավոր վիճակում ես: Ախր մարդ
ես սպանել: Մա՛րդ ես սպանել...

– Մի գոռա: Սպաները ստեղծված են գոհվելու համար... Ու, նորից եմ կրկնում,
դժբախտ պատահար էր... Եվ գլխավորը՝ ո՞ւր են կորել սիգարետները...

Շուտով Չիտայից եկան պատահարի երկու չտուժած մասնակից: Այդպիսով
պարզվեցին գործի մանրամասները: Ահա թե ինչ էր պատահել:

Ինչ-որ մեկի ծննդյան օրն էր: Նշում էին բնության գրկում: Բորյան եկել էր արդեն
երեկոյան, պետական մեքենայով: Ինչպես միշտ՝ խմիչքը քչություն արեց:

Հյուրերը նկատելիորեն քթները կախեցին: Խանութներն արդեն փակ էին:

Բորյան հայտարարեց.

– Գնում եմ արաղի: Ո՞վ է գալիս:

Քեֆը լավ էր: Փորձեցին չթողնել: Արդյունքում՝ երեք հոգի ընկերացան: Այդ
թվում՝ մեքենայի վարորդը, որ քնեց հետևի նստիքին:

Կես ժամից խփեցին մոտոցիկլիստին, որ մահացավ առանց գիտակցության
գալու:

Ուղևորության մասնակիցները հիստերիայի մեջ էին: Իսկ եղբայրս, հակառակը,
սթափվել էր: Գործում էր հստակ ու վճռական: Այն է. համենայնդեպս գնաց
ինքնաթոր օդու ետևից: Տասնհինգ րոպե տևեց: Հետո շռայլորեն հյուրասիրեց
ուղևորության բոլոր մասնակիցներին: Այդ թվում՝ մի քիչ սթափված վարորդին:

Սա նորից քնեց:

Միայն այդ ժամանակ եղբայրս զանգեց միլիցիա: Շուտով ժամանեց օպերատիվ մեքենան: Հայտնաբերվեց դիակը, ջարդված մոտոցիկլն ու չորս հարբած մարդ:

Ընդ որում պարզվեց, որ եղբայրս ամենասթափն է:

Լեյտենանտ Դուդկոն հարցրեց.

– Ձեզանից ո՞րն է վարորդը:

Եղբարս մատնացույց արեց քնած վարորդին: Նրան խցկեցին օպերատիվ մեքենան: Մյուսներին տարան տներն ու գրանցեցին հասցեները:

Եղբայրս երեք օր թաքնվում էր, մինչև ակոհուրը ցնդեց: Հետո մեղայականով ներկայացավ միլիցիա:

Վարորդն այդ ընթացքում, բնականաբար, սթափվել էր: Նրան պահում էին նախնական կալանքի խցում: Համոզված էր, որ հարբած վիճակում մարդ է գցել մեքենայի տակ:

Այստեղ հայտնվեց եղբայրս ու ասաց, որ մեքենան ինքն է վարել:

– Այդ դեպքում ինչո՞ւ մատնացույց արեցիք Յուրի Պետրովիչ Կրախմալնիկովին, - գայրացավ լեյտենանտը:

– Հարցրի՞ք՝ ով է վարորդը, ես էլ պատասխանեցի...

– Իսկ ո՞ւր էիք կորել երեք օր:

– Վախեցել էի... Շոկի մեջ էի...

Եղբորս դեմքի կեղծ ծամաժողովրդն փխրում ներաշխարհ էր արտահայտում:

– Քո նմանը կվախենա, բա չէ՞, - չհավատաց լեյտենանտը:

Ապա հարցրեց.

– Հարբա՞ծ էիք:

– Բացարձակ, - պատասխանեց եղբայրս:

– Կասկածում եմ...

Բայց արդեն անհնար էր որևէ բան ապացուցել: Ուղևորության մասնակիցները երդվում էին, որ Բորյան չի խմել: Վարորդը գլուխն ազատեց ծառայողական նկատողությամբ:

Եղբայրս խելացի էր վարվել: Հիմա արդեն նրան հարբած վիճակում մեքենա վարելու համար չէին դատելու, այլ որպես դժբախտ պատահարի մեղավորի:

Քննիչ Լարիսան ասում էր.

– Նույնիսկ անկողնում շարունակում ես խաբել նախաքննությանը...

Մեկ շաբաթ անց նա հայտնվեց Լենինգրադում:

Մորաքույրս արդեն ամեն ինչ գիտեր: Լաց չէր լինում: Ջանգեց գրողներին, որոնք գործ ունեին միլիցիայի հետ: Նույն գրողներին՝ Յուրի Գերմանին, Մետտերին, Սապարովին:

Արդյունքում՝ եղբորս ձեռք չտվին: Հանգիստ թողեցին մինչև դատը: Միայն չբացակայելու ստորագրություն վերցրին:

Շուտով եղբայրս եկավ ինձ մոտ: Հարցրեց.

– Դու Լենինգրադի մոտ ես, չէ՞, ծառայել: Գիտե՞ս ճամբարների տեղական համակարգը:

– Ընդհանուր առմամբ գիտեմ: Օբուխովոյում եմ եղել, Գոռովոյում, Պիսկարյովկայում...

– Քո կարծիքով՝ լավ կլինի որտե՞ղ նստեմ:

– Կարծում եմ՝ Օբուխովոյում ռեժիմն ավելի մեղմ է:

– Մի խոսքով, պետք է գնալ ու ծանոթանալ...

Գնացինք Օբուխովո: Մտանք գորանոց: Խոսեցիքն օրապահի հետ: Պարզեցինք՝ ով է մնացել ծանոթ գերակետիկներից: Քիչ անց գորանոց վազեցին սերժանտներ Գոդերիձեն ու Օսիպենկոն:

Գրկախառնվեցինք: Նրանց ծանոթացրի եղբորս հետ: Հետո հարցրի՝ ով կա ճամբարի հին վարչակազմից:

– Կապիտան Դերյաբինը,- պատասխանեցին գերակետիկները:

Կապիտան Դերյաբինին լավ էի հիշում: Համեմատաբար բարեհոգի ու անհեթեթ հարբեցող էր: Կալանավորները նրանից ծխախոտ էին թոցնում: Իմ ծառայության ժամանակ Դերյաբինը լեյտենանտ էր:

Ջանգեցինք գոնա: Մի բոլակից Դերյաբինը հայտնվեց պահականոցում:

– Հա՛,- գոռաց՝ ինձ տեսնելով:- Մերյոգան՝ Էստե՛ղ: Հապա տեսնեմ ինչի նման ես:

Լսել եմ՝ գրող ես դառել: Ուրեմն կյանքի էս դեպքը նկարագրի: Իմ

առանձնացված կետից մի գեկ թռել էր: Հանեցի, ուրեմն, սանտեղխնիկների

բրիգադը առանձնացված կետ: Պահնորդ դրեցի: Բացակայում եմ՝ պուճուր

կարիքի պահով: Հետո գան տեսնեմ՝ գեկերից մեկը չկա: Թո՛ւ է... Սոճին,

ուրեմն, քաշել-կոացրել են: Չեկին մոնտաժայաին գոտիներով վերևից կապել ու

բաց են թողել: Չեկն էլ թռչելիս արձակել է գոտին ու՝ վերջ: Թռել անցել էր

համարյա գծանցից էն կողմ: Բայց մի քիչ սխալ էր հաշվել: Մտածել էր՝

փայտահատարանի մոտ ձյունների մեջ կիշնի: Բայց Էնպես էր ստացվել, որ ընկել

էր զինկոմիսարիատի բակը... Էս էլ քեզ գուտ գրական նրբություն. բռնելիս

գինկոմիսարի քիթն էր կծել...

Դերյաբինին ծանոթացրի եղբորս հետ:

– Լյոխա,- ձեռքը պարզելով՝ ասաց կապիտանը:

– Բոբ:

– Էնպես որ, ասում եմ,- վատ չէր լինի կոկորդներս թռչեինք, հը՞...

Որոշեցինք գորանոցից տեղափոխվել մոտակա անտառակը: Գողերիձենին ու Օսիպենկոյին էլ հրավիրեցինք: Պորտֆելից չորս շիշ «Հիպերիկոլի» հանեցինք: Նստեցինք տապալված եղևնու վրա:

– Դե, լավ բաների համար,- ասացին բանտապանները:

Հինգ րոպե անց եղբայրս արդեն գրկախառնվում էր Դերյաբինի հետ: Ու հետո էլ հարցուփորձ անում.

– Բարաքները լա՞վ են տաքացնում: Պահակաշները շա՞տ են: Հսկման խցային կա՞րգն է գործում:

– Չես կորչի,- վստահեցնում էին գերակետիկները:

– Լավ գո՞նա է,- պնդում էր Գողերիձեն,- տեսքի կգաս, կհանգստանաս, աժդահա կդառնաս...

– Ծանութն էլ մոտ է,- լրացնում էր Օսիպենկոն,- գծանցից դենը... Սպիտակ, կարմիր, գարեջուր...

Կես ժամ անց Դերյաբինն ասում էր.

– Նստեք, տղե՛րք, քանի դեռ ողջ եմ: Թե չէ կարճակեն Լյոխա դերյաբինին, ու ձեր վերջը կգա... Գործիչներ կհայտնվեն՝ թերի բարձրագույն կրթությամբ... Այ էդ ժամանակ կհիշեք Լյոխա Դերյաբինին...

Բորյան գրեց նրա տան հեռախոսի համարը:

– Ես էլ քոնը գրեմ,- ասաց Դերյաբինը:

– Իմաստ չունի,- ասաց եղբայրս,- մի ամսից գալու եմ...

Էլեկտրագնացքում, երբ տուն էինք վերադառնում, ասում էր.

– Առայժմ էնքան էլ վատ չի:

Իսկ ես քիչ էր մնում լաց լինեի: Երևի «Հիպերիոլին» էր ազդել...

Շուտով սկսվեց դատը: Եղբորս պաշտպանում էր նույն փաստաբան Կիսելյովը:

Ներկաները ժամանակ առ ժամանակ ծափահարում էին նրան:

Հետաքրքիր է, որ որպես պատահարի գոհ էր ներկայացնում ոչ թե հանգուցյալ Կորոբչենկոյին, այլ՝ եղբորս:

Ամփոփելով խոսքը՝ ասաց.

– Մարդու կյանքը լեռան ճանապարհ է հիշեցնում՝ բազմաթիվ վտանգավոր կեռմաններով: Դրանցից մեկը ճակատագրական եղավ իմ պաշտպանյալի համար...

Եղբորս նորից երեք տարի տվին: Հիմա արդեն՝ խիստ ռեժիմում:

Դատի օրը ծանրոց ստացա Չիտայից: Ծանրոցում տասը տուփ «Հի լայթ» ճապոնական սիգարետ էր:

Բորյայաին տարան Օբուխովո: Գրում էր, որ ճամբարը լավն է, իսկ պահնորդությունը՝ բավական մարդասեր:

Կապիտան Դերյաբինը խոսքի տեր մարդ դուրս եկավ: Բորյային նշանակեց հաց կտրելու: նախանձելի, նոմենկլատուրային պաշտոն էր:

Այդ ընթացքում եղբորս կինը հասցրեց աղջիկ ունենալ. ծնվեց Նատաշան: Մի անգամ նա գանգում է ինձ.

– Ընդհանուր տեսակցություն են թույլատրել: Եթե ազատ ես, միասին գնանք: Իմ համար, կրծքի երեխայի հետ, դժվար կլինի:

Գնացինք չորսով՝ մորաքույրս, Լիզան, երկու ամսական Նատաշան ու ես:

Օգոստոսի շոգ օր էր: Նատաշան ամբողջ ճանապարհին լաց էր լինում: Լիզան ջղայնանում էր: Մորաքրոջս գլուխը սկսեց ցավել:

Մոտեցան պահկանոցին: Հետո հայտնվեցինք տեսակցության սենյակում:

Մեզնից բացի վեց այցելու կար: Կալանավորներից նրանց բաժանում էր ապակե արգելապատը:

Լիզան արձակեց երեխայի բարուրը: Եղբայրս չկար ու չկար: Մոտեցա հերթապահ գերակետիկին:

– Իսկ ո՞ր է Դովլաթովը,- հարցնում եմ:

Նա կոպիտ պատասխանեց.

– Սպասե՛ք:

Ասում եմ.

– Ջանգի օրապահին ու կանչի եղբորս: Լյոխա Դերյաբինին էլ կասես, որ ասել եմ՝ քեզ հույս տա:

Հերթապահի փութը մի քիչ նստեց:

– Ես Դերյաբինին չեմ ենթարկվում, օպերին եմ ենթարկվում...

– Շո՛ւտ արա,- ասում եմ,- գանգի՛...

Այդ պահին հայտնվեց եղբայրս: Ճամբարայի գորշ արտահագուստով էր:

Մեքենայով խուզած մազերը մի քիչ երկարել էին: Արևահարվել էր ու կարծես մի

քիչ ձգվել՝

Մորաքույրս հրակնատի միջով նրան խնձորներ, երշիկ ու շոկոլադ փոխանցեց:
Լիզան դատերն ասում է.

– Տատո՛ւյա, սա հայրիկն է: Տես՝ հայրի՛կը...

Իսկ եղբայրս միայն ինձ էր նայում: Հետո ասաց.

– Ջզվելի շավար ես հագել: Գույնն էլ ոնց որ քաքի գույն: Կուզե՞ս մի հրեայի հետ
ծանոթացնեմ: Էստեղ՝ զոնում մի հրեա շշմելու շավարներ է կարում: Ի դեպ,
ազգանունը Պորտնով է: Լինում են, չէ՞, Էդալիսի գուգադիպություններ...

Ես գոռացի.

– Ինչի՛ մասին ես խոսում: Էդ ի՞նչ նշանակություն ունի...

– Չնեղվես,- շարունակեց նա,- ձրի է: Փող կտամ, կտորը կառնես, իսկ նա
կկարի... Հրեան ասում է «Քամակը մարդու դեմքն է»... Իսկ հիմա նայի քո... Էդ
ի՞նչ ծալքեր են...

Ինձ թվաց ռեցիդիվիստի համար նա չափազանց պահանջկոտ է...

– Փո՞ղը որտեղից,- տազնապես մորաքույրս:- Գիտեմ, որ ճամբարում փող չի
թույլատրվում:

– Փողը մանրէի պես է,- ասաց Բորիսը,- ուր ասես՝ կա: Կոմունիզմը կառուցենք,
ամեն ինչ ուրիշ կերպ կլինի:

– Գոնե մի անգամ երեխայիդ նայի,- խնդրեց Լիզան:

– Տեսել եմ,- ասաց եղբայրս,- հրաշք աղջիկ է...

– Մնումդը ո՞նց է,- ասում եմ:

– Էնքան էլ... իշտ է, ես ճաշարան չեմ գնում: Գերակետիկներից մեկնումեկին
ուղարկում եմ մթերային... Պատահում է՝ առնելու բան էլ չի լինում: Ժամը մեկից
հետո արդեն երշիկ ու ձու չես ճարի... Հա՛, կործանեց Նիկիտան
գյուղատնտեսությունը... Բայց ժամանակներ են եղել՝ Եվրոպա ենք կերակրել...
Միակ հույսը մասնավոր հատվածքն է... Նեպի վերականգնումը...

– Կամա՛ց,- ասաց մորաքույրս:

Եղբայրս կանչեց հերթապահ գերակետիկին: Շշուկով ինչ-որ բան ասաց: Սա
սկսեց արդարանալ: Մեզ խոսքի պատատիկներ էին հասնում:

– Բայց խնդրել էի, չէ՞,- ասում էր եղբայրս:

– Հիշում եմ,- պատասխանում էր գերակետիկը,- մի անհանգստանա: Տասը
րոպեից Տոլիկն էստեղ կլինի:

– Բայց խնդրել էի, որ տասներկու երեսունին...

– Հնար չկար:

– Դի՛մա, կնեղանա՛մ:

– Բո՛րյա, դու ինձ գիտես: Ես էն մարդն եմ՝ որ խոստացա, կանեն... Տոլիկը ուղիղ հինգ րոպեից կգա...

– Բայց մենք հիմա ենք ուզում խմենք:

Ես հարցրի.

– Ի՞նչ է պատահել: Ինչի՞ մասին է խոսքը:

Եղբայրս պատասխանեց.

– Էս գործիչներից մեկին օդու էի ուղարկել, իզուրոգը չկա... Բարդակ է, ոչ թե գինվորական ստորաբաժանում:

– Քեզ կարցեր կնստացնեն,- ասաց Լիզան:

– Ինչի՞, կարցերում մարդիկ չե՞ն...

Երեխան նորից լաց եղավ: Լիզան նեղացավ: Եղբայրս նրան անուշադիր ու անտարբեր էր թվում: Մորաքույրս իրար հետևից դեղ էր կուլտալիս:

Տեսակցության ժամանակը սպառվում էր: Ջեկերից մեկին համարյա ուժով տարան: Դուրս էր պրծնում ու գոռում.

– Նա՛ղկա, բոգություն արիր՝ կսպանեն: Կգտնեն ու շան ծեծ կտան... Էդ երաշխավորում եմ... Ու հիշի, լի՛րբ, Վովիկը սիրում է քեզ...

– Գնալու ժամանակն է,- ասացի ես:- Ժամանակն է:

Մորաքույրս շրջվեց: Լիզան փոքրիկին էր օրորում:

– Բա օղի՞ն,- ասաց եղբայրս:

– Դուք կխմեք,- ասում եմ:

– Ուզում էի քեզ հետ խմեն:

– Պետք չի, էստեղ ի՞նչ խմու...

– Ոնց կասես... Իսկ էդ գերակետիկը, մեկ է, ձեռիցս չի պրծնի: Իմ համար մարդու մեջ գլխավորը պատասխանատվությունն է...

Հանկարծ հայտնվեց Տոլիկը՝ շիշը ձեռքին: Ակնհայտորեն շտապում էր:

– Ահա՛,- ասաց,- մեկ ու երեսուն էլ մանրը:

– Էնպես, որ տեսնող չլինի, տղե՛րք,- Էմալապատ գավաթը Բորյային տալով՝ ասաց հերթապահը:

Եղբայրս արագ լցրեց: Եվ ամեն մեկս մի կում արեց: Այդ թվում և զեկերը, նրանց հարազատները, վերակացուները, գերակետիկները: Եվ ինքը՝ հերթապահը...

Մի անթրաշ, դաշվածքներով նախշված զեկ գավաթը բարձրացնելով ասաց.

– մեր մեծ հայրենիքի համար: Անձամբ ընկեր Ստալինի: Ֆաշիստական Գերմանիայի դեմ տարած հաղթանակի: Բոլոր ցամաքային հրանոթներից՝ կրա՛կ...

– Կեցցե Իմրե նաղի թունդ հետադիմական հանցախումբը,- նրան միացավ երկրորդը:

Հերթապահը թոթվեց եղբորս ուսը.

– Կներես, Բո՛ր, ժամանա՛կն է...

Մենք հրաժեշտ տվեցինք իրար: Հրակնատի միջով սեղմեցի եղբորս ձեռքը: Մորաքույրս լուռ նայում էր որդուն: Լիզան հանկարծ լաց եղավ՝ արթնացնելով արդեն ննջող Նատաշային: Երեխան ձայնը գլուխը գցեց:

Մենք դուրս եկանք ու փորձեցինք տաքսի բռնել...

Անցավ մոտ մեկ տարի: Եղբայրս գրում էր, որ ամեն ինչ կարգին է: Հաց կտրող էր, իսկ երբ Դերյաբինը գնաց թոշակի, էլեկտրամոնտյոր դարձավ:

Հետո եղբորս գտավ ներքին գործերի վարչության ներկայացուցիչը:

Ճամբարների մասին պատմող վավերագրական ֆիլմ նկարելու որոշում էր կայացվել: Այն մասին, որ սովետական ճամբարներն ամենամարդասիրականն են աշխարհում: Ֆիլմը նախատեսված էր ներքին օգտագործման համար: Անվանումը չոր էր՝ «Խիստ ռեժիմի ուղղիչ-աշխատանքային գաղութների հսկողության մեթոդները»:

Եղբայրս շրջում էր հեռավոր ճամբարային կետերով: Նրան պետական «ԳԱԶ-61» մեքենա էին տվել: Համապատասխան սարքավորում: Մշտապես երկու պահնորդ էին ուղեկցում՝ Գողերիձեն ու Օսիպենկոն:

Եղբորս հաջողվում էր հաճախ տուն գալ: Մի քանի անգամ այցելեց ինձ:

Ամռանը ֆիլմը պատրաստ էր: Եղբայրս միաժամանակ կինոպերատորի, ռեժիսորի ու հաղորդավարի գործառույթներ էր կատարում:

Հունիսին դիտումն էր: Դահլիճում գեներալներ ու գնդապետներ էին նստած: Ֆիլմի քննարկման ժամանակ գեներլ Շուրեպովն ասաց.

– լավ նկար է, պետքական... «Հագար ու մի գիշերվա» պես նայվում է...

Բորյայային գովեցին: Սեպտեմբերին պատրաստվում էին ազատել:

Ես վերջապես որսացի եղբորս բնավորության ամենագլխավոր գիծը: Նա բնագդային էկզիստենցիալիստ էր: Կարող էր գործել միայն սահմանային վիճակներում: Կարիերա անել միայն բանտում: Հանուն կյանքի պայքարել միայն անդունդի եզրին...

Վերջապես նրան ազատեցին:

Սրանից հետո ստիպված եմ կրկնվել: Մորաքույրս զանգեց Յուրի Գերմանին: Եղբորս որպես սևագործ բանվոր աշխատանքի վերցրին վավերագրական ֆիլմերի ստուդիայում: Երկու ամիս անց ձայնագրող օպերատոր էր: Իսկ կես տարուց՝ մատակարարարման բաժնի պետ:

Մոտավորապես այդ օրերի ինձ վերջնականապես ազատեցին աշխատանքից: Պատմվածքներ էի գրում ու ապրում մայրիկի թոշակով...

Երբ մորաքույրս հիվանդացավ ու մահացավ, նրա թղթերում մի գորշաշյա հմայիչ տղամարդու լուսանկար գտան: Կիրովի տեղակալն էր՝ Ալեքսանդր Իվնովիչ Ուզարովը: Նման ր եղբորս: Չնայած՝ շատ ավելի ջահելատես:

Բորյան առաջ էլ գիտեր՝ ով է հայրը: Հիմա դրա մասին բացահայտ խոսեցին: Եղբայրս կարող էր փնտրել ազգականներին: Բայց չուզեց: Ասաց.

– Դու կաս, ու էլ ոչ ոք ինձ պետք չի...

Հետո միտք արեց ու ավելացրեց.

– Տարօրինակ է: Ես կիսով ուս եմ: Դու՝ կիսով հրեա: Բայց երկուսս էլ գարեջրով օղի ենք սիրում...

Յոթանասունինը թվին ես որոշեցի վտարանդվել: Եղբայրս ասաց, որ չի գա:

Նորից սկսել էր խմել ու տոհիրուդմիոց սարքել ռեստորաններում: Նրան սպառնում էր աշխատանքից ազատումը:

Կարծում եմ՝ նա կարողանում է ապրել միայն անազատության մեջ:

Ազատության մեջ թուլանում ու նույնիսկ հիվանդանում էր:

Վերջին հանդիպմանը ասացի.

– Գնա՛նք:

Անտարբեր ու տխուր արձագանքեց.

– Էդ ամենը իմ համար չի: Պիտի անցնես ատյաններով: Բոլորին պիտի համոզես, թե հրեա ես... Անհարմար եմ զգում: Այ եթե խումարի մեջ, միանգամից... աչքդ թարթեցիր ու Կապիտոլիումի բլրին ես...

Օդանավակայանում եղբայրս լաց եղավ: Ըստ երևույթին ծերացել է: Բացի այդ, մեկնելը միշտ ավելի հեշտ է, քան մնալը...

Չորրորդ տարին է՝ ապրում եմ Նյու Յորքում: Չորրորդ տարին է՝ ծանրոցներ եմ ուղարկում Լենինգրադ: Ու հանկարծ՝ բանդերոլ այնտեղից:

Փոստատանը բացեցի: Տրիկոտաժե երկնագույն ֆուֆայկա էր՝ Օլիմպիական

խաղերի խորհրդանշանով: Մեկ էլ՝ կատարելագործված կառուցվածքով
մետաղյա ծանր խցանահան:

Մտածեցի՝ ի՞նչն է եղել ամենաթանկը իմ կյանքում: Ու հասկացա՝ չորս կտոր
շաքարը, ճապոնական «Հի լայթ» սիգարետները, երկնագույն ֆուֆայկան և ահա
այս խցանահանը...